

PREVODNE IZMENJAVE

Tamara Mikolič Južnič
Univerza v Ljubljani

Literarnopredvodne izmenjave med kulturami so lahko intenzivne in stalne ali pa šibke in sporadične, včasih pa se stiki med različnimi literarnimi sistemi tudi ne vzpostavijo. To dinamiko lahko opišemo s pojmom svetovni predvodni sistem, ki ga je v predvodoslovje vpeljal Johan Heilbron (2000).

Svetovni predvodni sistem temelji na socioloških teorijah, ki so nastale pod vplivom Wallersteinove (2006) teorije o svetovnih sistemih, v skladu s katero se svet na podlagi nadnacionalne delitve dela razdeli na centralne, polperiferne in periferne države. Razlagalno moč te teorije so kmalu prepoznali predvodoslovci: eden zgodnejših je bil Itamar Even-Zohar (1990), ki je razvil polisistemsko teorijo. Pomemben vpliv na sociološko orientirane predvodoslovne študije je imel tudi Pierre Bourdieu (1986) s svojo teorijo simbolnih oblik, ki je močno vplivala na razumevanje razmerij med centralnimi in perifernimi kulturami in jeziki. Na podlagi njegove analize je nastal svetovni literarni sistem Pascale Casanova (2002), pa tudi svetovni jezikovni sistem Abrama De Swaana (1993).

Heilbron (2000) je v svojem razmišljanju o odnosih med centrom in periferijo pri knjižnem prevajanju šel še korak dlje in svojo teorijo o svetovnem predvodnem sistemu utemeljil na obsegu knjižnega prevajanja v druge jezike (in ne na primer na število govorcev ali politični, ekonomski ali kulturni moči države). Na podlagi Heilbronovega modela lahko torej svetovne jezikovne skupine razdelimo v štiri skupine. Na vrhu piramide najdemo hipercentralni jezik, angleščino, prevodi iz katere zavzemajo najmanj 40 % vseh knjižnih prevodov na svetu (ponekod celo do 70 %). Na drugem mestu so centralni jeziki, ki zavzemajo vsak približno 10–12 % svetovnega knjižnega trga prevodov – danes v tej skupini najdemo francoščino in nemščino, do propada Sovjetske zveze pa je sem spadala tudi ruščina. Tretja skupina zajema polperiferne jezike z 1–3-odstotnim deležem svetovnega predvodnega trga in vključuje jezike, kot so španščina, italijanščina,

danščina, švedščina, poljščina, češčina in ruščina. Zadnja, najbolj množična skupina so periferni jeziki, ki ne dosegajo 1 % svetovnega tržišča; med njimi najdemo tudi jezike, kot so kitajščina, arabščina ali portugalsščina, ki kljub velikemu številu govorcev zasedajo obrobno mesto v svetovnem prevodnem sistemu, saj se iz teh jezikov prevaja razmeroma malo. Seveda v zadnjo, periferno skupino sodi tudi slovenščina.

Mesto, ki ga jezikovna skupina zavzema v svetovnem prevodnem sistemu, vpliva na prevodne izmenjave na različne načine, od makro- do mikroravni (Zlatnar Moe, Žigon in Mikolič Južnič 2015, 121–124). Na makroravni se odraža skozi jezike, s katerimi je izmenjava glede na položaj večja ali manjša: v skladu s Heilbronovim (2000) modelom imamo trenutno največje izmenjave z angleščino, ki je hipercentralni jezik, zatem sledita nemščina in francoščina, ki sta kot centralna jezika z bogatim kulturnim kapitalom skozi prevode znatno vplivala in še vedno vplivata na slovensko literarno polje. Prevajanje iz polperifernih jezikov se večinoma ujema z omenjenim modelom, čeprav so na tej ravni že opazni tudi lokalni vplivi (gl. Zlatnar Moe, Žigon in Mikolič Južnič 2015, 36): drži, da se v slovenščino veliko prevaja npr. iz italijanščine, španščine in švedščine, vendar so precej pri vrhu tudi jeziki bivše skupne države Jugoslavije (hrvaščina, srbsščina, bosanščina, črnogorščina), zlasti če nanje gledamo kot na enotno skupino.

Izbor jezikov, ki smo jih vključili v pričujoči pregled literarnoprevodnih izmenjav, je tako rezultat teoretičnega premisleka o vlogi jezikov, pa tudi pragmatičnih možnosti danega trenutka. Če pri vključevanju (hiper)centralnih jezikov ni bilo dvomov, je bil izbor (pol)perifernih pogojen z različnimi dodatnimi kriteriji, kot so geografska in zgodovinska povezanost (vključili smo jezike vseh sosednjih držav in vseh jugoslovanskih republik), vpliv, ki so ga posamezne literature imele v slovenskem literarnem prostoru (npr. vpliv pravljic z Bližnjega Vzhoda), prevodoslovna obravnava, ki je bila določena izmenjava deležna, ter nenazadnje razpoložljivost avtorjev, ki bi o določeni jezikovni kombinaciji pisali.

Poleg literarnoprevodnih izmenjav ta odsek vključuje še zaključni pregled prevodnih vrzeli, ki skozi odsotnost izmenjav zaznamujejo naš literarnoprevodni prostor. Tako kot za druge odseke knjige tudi v tem primeru velja, da naj bo izbor spodbuda za nadaljnje raziskovanje prevodnih tokov. Nazadnje velja omeniti, da med vire v posameznih poglavjih niso bili vključeni bibliografski podatki vseh omenjenih prevedenih del, saj bi v nasprotnem primeru število bibliografskih enot občutno povečalo obseg monografije.

Bibliografija

- Bourdieu, Pierre. 1986. »The Forms of Capital.« V *Cultural Theory: An Anthology*, uredila Szeman, Imre in Timothy Kaposy, 83–95. Oxford: Wiley-Blackwell.
- De Swaan, Abram. 1993. »The Emergent World Language System.« *International Political Science Review* 14, št. 3: 219–226.
- Even-Zohar, Itamar. 1990. »Polysystem Studies.« *Poetics Today* 11, št. 1: 1–268.
- Heilbron, Johan. 2000. »Translation as a cultural world system.« *Perspectives: Studies in Translatology* 8, št. 1: 9–26.
- Wallerstein, Immanuel. 2006. *Uvod v analizo svetovnih-sistemov*. Ljubljana: Založba /*cf.
- Zlatnar Moe, Marija, Tanja Žigon in Tamara Mikolič Južnič. 2015. *Center in periferija. Razmerja moči v svetu prevajanja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.